

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: „Личностни предиктори на преживяването
благополучие“
за придобиване на научна степен „Доктор на науките“ в професионално направление
3.2. Психология (Обща психология – Обща и възрастова психология)
автор: проф. д-р Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева
рецензент: доц. д.н. Стоил Мавродиев

Процедура и предоставени материали

Представеният от Маргарита Стефанова-Бакрачева комплект материали на хартиен носител е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени, и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Предоставени са включва всички необходими документи и материали. Процедурата е законосъобразна.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Субективното благополучие, преживяването на процъфтяване и удовлетвореност са едни от най-сложните екзистенциални, и феноменологични проблеми за психологията, и за философията. Това е „проблем на проблемите“, тъй като е свързан пряко със смисъла на живота. Изследването и интерпретацията на тези въпроси изискват висока научна компетентност, опит и научна смелост.

Линията на екзистенциално – феноменологичната перспектива, която е водеща в текста, дава насоката на интерпретация и придава кохерентност на дисертационния труд. Темата е поставена в полето на позитивната психология.

Проф. М. Стефанова-Бакрачева приема, че „психичното благополучие“ е многомерен конструкт, който има редица измерения: смислови, битийни, ценностни.

Основната задача, която си поставя авторката, е да бъдат разгледани холистично основните компоненти на психичното благополучие и да се установи как индивидуалните психични различия (личностни черти и диспозиции) ги определят; на следващо място да се установят личностните предиктори за преживяването на благополучие и на тази основа да се концептуализира модел, включващ личностните характеристики в процеса на себерегулация.

Теоретико-емпиричното изследване е поставено и реализирано в контекста и условията на криза, свързана с Корона-вирусната пандемия от 2020 г. Формулираните цели и задачи са напълно релевантни на темата и концепцията на труда.

Личностните предиктори, които верифицират преживяването на процъфтяване, а от друга страна - биха служили за маркери за прогнозиране на благополучие, не са проучени в достатъчна степен до момента. Решаването на тези въпроси би дало на психолозите отправна точка за създаване на програми за развитие на личностното израстване, а също и на превантивни програми за ранно преодоляване на проблемното поведение.

Подчертавам, че темата е значима и за други научни области.

Концепцията на дисертационния труд е оригинална и непроучена в заложените параметри.

Всичко казано до тук ми дава основание да оценя предмета на дисертационния труд като актуален, значим и иновативен за психологичната наука, и практика.

Познаване на проблема

Проф. Маргарита Стефанова-Бакрачева има устойчив интерес към изследваните феномени и доказателство за това са множеството публикации и проекти, които е реализирала до момента. Настоящият дисертационен труд не е просто продължение на досегашните изследвания, а надграждане и качествено по-високо постижение. Авторката демонстрира отлична компетентност и осведоменост по отношение на изследваните конструкти. Същите са разгледани многопластово и в тяхната каузалност.

Обща характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд има класическа структура с обособени три основни глави, заключителна част, библиография и приложения, и е разгърнат в общ обем от 309 страници.

Първа глава е посветена на изясняването на теоретичните подходи към изучаването на благополучието и личностните модели. Приет е интегративен подход за разбиране и операционализиране на благополучието, като са представени различните гледни точки и водещите концепции. С този подход авторката е подчертала сложността и каузалността на благополучието с други конструкти, смислово свързани с него. Субективното благополучие е разгледано във връзка с концепта „щастие“, преживяването на съответни емоции и др.

Представен е трикомпонентен модел на благополучието, което се определя чрез концепцията за процъфтяването. Изводът е, че благополучието се описва с различни модели, като емоционални и когнитивни оценки за себе си и живота си. То е свързано с позитивното личностно функциониране, устойчивостта и процъфтяването (стр. 17).

Акцент се поставя върху връзката между положителните емоции и благополучието. Във връзка с тях са дискутирани и феномени като ангажираността, смисъл на живота, постиженията.

Съвсем логично, в текста, са разгърнати теоретичните подходи към личността. Като модел на личностните черти е представена теорията за „Голямата петорка“. Ценно е, че са подчертани връзките между Големите пет и благополучието, тъй като, както е отбелязано, личностните черти или характеристики определят начина, по който хората оценяват живота си. Тук са дискутирани въпросите за щастието, корелациите между благополучието и невротизма, и др. На базата на мета-анализите се прави извод, че Големите Пет като цяло са значими предиктори на благополучието.

Изключително добре е представена Кибернетична теория за личностните черти, която обединява чертите от Голямата петорка в мета черти. Целенасочено са изложени водещите концепции.

По-нататък, в текста, е направена връзка между личностните диспозиции, благополучието и личностните черти. Свързващото звено между тях е копинг-потенциалът на личността. Намирам този подход за целесъобразен. Както посочва проф. Бакрачева, копинг потенциалът, който регулира реакциите и в чиято основа е оценката на външните обстоятелства и вътрешните желания и възможности (с. 43). На основата на собствени проучвания, авторката подчертава наличието на редица връзки между копингите и благополучието.

Друг конструкт, който е предмет на теоретичното проучване е „майнфулнес-а“, като се подчертава връзката му с психичното благополучие и психичното здраве.

Представени са връзките между майнфулнес-а, благополучието и Големите пет.

На базата на собствени проучвания се изтъква влиянието на заучена безпомощност, самосаботирането, предъвкване на минали грешки и планиране са върху субективното благополучие и неговите компоненти. И тук текстът се отличава със задълбоченост, яснота на мисълта и логическа свързаност.

Отношение към предмета на дисертационния труд има феноменологичния анализ на въпросите, свързани с търсене на смисъл в живота, които се явяват и елемент на психичното благополучие.

Цялата теоретична постановка се характеризира с изключителна информативност, целенасоченост и логическа свързаност при представянето на различни теории, изследвания и др. Текстът е стегнат, без излишни отклонения.

Дизайнът на емпиричното изследване разкрива една много добре осмислена и оригинална концептуална рамка на труда, което е позволило да бъдат формулирани логически свързани цели, задачи и хипотези.

Целта на изследването предполага да се проучат опосредстваните и опосредстващите ефекти на личностните черти, и диспозици върху благополучието, и компонентите му, което задава една много обемна и сложна изследователска програма. Задачите са формулирани прецизно. Впечатляващ е броя на заложените променливи, които са изследвани – общо 31. Създаденият дизайн за тренинг допълва концептуалната рамка.

Коректно е описана процедурата на изследването. Извадката на изследваните лица е представителна – общо 455.

Методите за изследване са релевантни на целта и задачите – използвани са впечатляващите 14 скали. Подробно е описан тренинга с основните теми.

Издигнатите хипотези са 5 и определят дисертабилността на изследването. Същите предполагат търсенето и установяването на сложни взаимовръзки между променливите.

Бързам да подчертая, че анализът и интерпретацията на резултатите от собственото изследване разкрива високите изследователски и аналитични компетентности на авторката.

Най-напред, подробно и информативно, е представена структурната организация на използваните скали, като са изведени факторния анализ и анализа на надеждността. Допълнителните данни са поместени в съответните приложения. Статистическата обработка на данните отговаря на всички стандарти. По много умел начин в табличен вид са изведени резултатите, което улеснява възприемането им.

Важен компонент от анализа е разкриването на връзките между личностните черти, личностните диспозиции и благополучието. След като са изведени връзките между компонентите на благополучието са представени данните за взаимовръзки между личностните черти и благополучието; взаимовръзки между личностните диспозиции. Ясно са очертани директните линейни ефекти на личностните черти и личностните диспозиции.

Интересни са резултатите и техния анализ относно моделите на предикторите на благополучието, което е един от безспорните приноси в труда. В тази връзка са изведени предикторите на удовлетвореността от живота, предиктори на щастието, на позитивния и негативния ефект, на афективния баланс и др.

В отделен параграф са представени и интерпретирани данните относно предиктивните възможности на личностните черти по отношение на личностните диспозиции. И тук проличава умението на автора данните да се представят по много добър начин за възприемане.

Акцентирано е върху личностните диспозиции, предиктори на благополучието със самостоятелен ефект.

Посочени са директните и индиректни предиктори на процъфтяването, като моделът с най-висока обяснителна сила – 68% - е с предиктори себеоценка, проактивен копинг, смисъл на живота, доброжелателност и майндфулнес. По същия начин са разкрити данните и за директните и индиректни предиктори на удовлетвореността от живота, щастието, позитивния ефект, негативния ефект, афективния баланс и др. Добре диференцирани са модели с най-висока и, съответно, по-ниска обяснителна сила.

Всички резултати са изключително информативни.

Разкрива се влиянието на индивидуалните променливи като доходите, заниманието, пола, възрастта, семейния статус и др. върху благополучието и неговите компоненти.

Представят се данни за ефективността на тренинга чрез проследяване профилите на участниците в него.

Изведени са директните линейни ефекти на личностните черти и личностните диспозиции. Обобщени са предикторите на благополучието и ефектите на интервалните променливи върху него и компонентите му.

Направени са съответни изводи и по-глобални обобщения относно: модели на предиктори на благополучието, а също така и моделите на обясняване на процъфтяването, удовлетвореността от живота, на щастието и др.; динамиката на личностните черти и по-точно как възрастовите промени и житейски събития водят до промяна на личностните черти.

Релевантни са изводите по отношение на промени, настъпили от процеса на адаптация към продължителната криза. Тук собствените изследвания са сравнени с аналогични изследвания на други автори.

Формулирани са изводи и обобщения относно динамичния модел на благополучието. Съпоставянето на резултатите от собственото изследване и изследванията от мета-анализите за връзките между Големите Пет и субективното благополучие, дават основание да се направи извод, че те показват очакваните разлики, но и някои сходства, което е потвърждение за универсалния ефект на личностните черти, и мястото им в прогнозирането на благополучието (стр. 231).

Заключението на труда и повдигнатите дискуссионни въпроси още веднъж показват високото ниво на изследователска компетентност на авторката.

Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам напълно самооценката на приносите, очертани от М. Стефанова-Бакрачева. Те могат да бъдат обобщени по следния начин:

Създадена е оригинална концепция за теоретико-емпиричното изследване.

Изследваните конструкти и техните подструктури са разгледани в тяхната динамика и каузалност, чрез използването на холистичен подход.

Създаден е модел за измерване и поддържане на благополучието. Концептуализиран е модел за личностни предиктори за преживяването на благополучие.

Установено е влиянието на кризата и на очакванията върху адаптационните избори и саморегулацията. Изведена е детерминиращата роля на личностните черти в този процес.

Разкрити са сложните механизми на себерегулация на личността във връзка с разглежданите променливи.

Апробирани са няколко психологични теста.

Създаден е и е апробиран модел за повишаване на благополучието, който същевременно е част от превенцията на психично здраве.

Получените резултати имат научно-теоретична и практическа стойност, и значимост.

Преценка на публикациите по дисертационния труд

Проф. Маргарита Бакрачева представя 18 публикации, които са пряко свързани с темата на дисертационния труд. Същите са публикувани в реномирани списания, в т.ч. международни, а също в сборници от научни конференции. Сред тях има и монография.

Лично участие на автора

М. Бакрачева е реализирала самостоятелно теоретичното и емпиричното изследване, както анализа, и интерпретациите на резултатите.

В дисертацията не се установява наличие на плагиатство.

Автореферат

Авторефератът отразява коректно основните моменти от дисертационния труд в структурно и съдържателно отношение.

Литературните източници са цитирани съобразно утвърдените за такъв научен труд стандарти; на края е представена и библиографската справка. Библиографските източници са актуални и са на кирилица, и латиница.

В стилистично отношение работата е издържана много добре.

Критични бележки и препоръки

Нямам критични бележки; препоръчвам дисертационният труд да бъде издаден под формата на монография.

Заключение:

Дисертационният труд на проф. Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева е реализиран на много високо научно равнище. Трудът по безспорен начин добогатява

съществуващи знания, в същото време са получени нови резултати, достига се до нови концептуализации и модели за изследване.

Авторката по категоричен начин затвърждава своя висок научен статус.

Всичко това ми дава основание, убедено, да гласувам положително за придобиването на научна степен Доктор на науките от Маргарита Ангелова Стефанова-Бакрачева в професионално направление 3.2. Психология (Обща психология – Обща и възрастова психология). препоръчвам на останалите членове на научното жури също да дадат своя положителен вот.

Рецензент:

05.X.2023 г.

доц. д.н. Стоил Мавродиев